

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMADA

ÜNVAN SORUNU

Prof. Dr. Yıldız KUZGUN*

Bir çalışma alanının meslek sayılabilmesi için, her şeyden önce, kendine özgü mesleki faaliyetleri olması ve bu faaliyetleri yürütecek kişilerin, gerekli bilgi ve becerileri kazanabilecekleri özgül bir eğitimden geçmeleri gereklidir. Belli bir mesleğe hazırlayan bir eğitim programını başarı ile tamamlayan kimselere bir belge verilir. «Diploma» adı verilen ve kazandığı bilgi ve becerileri kullanma hak ve yetkisini gösteren bu belge ile kişi çalışma hayatına atılır ve belli bir meslek ünvanını da belirten bir pozisyona yerleşerek mesleki faaliyetlerini icra eder.

Bu kriterleri rehberlik ve psikolojik danışma alanına uyguladığımızda, alanın kendine özgü mesleki faaliyetler içerdiğini ve bu faaliyetleri icra edecek kişilerin özgül bir eğitimden geçtiklerini, ancak mezunların çeşitli kurumlarda, birbirine benzer fonksiyonları farklı ünvanlarla yerine getirdikleri görülmektedir. Örneğin, Milli Eğitim Bakanlığı'nda kadro ünvanı «Rehber Öğretmen», Adalet Bakanlığı'nda «Psikolog» ve «Pedagog», Sağlık Bakanlığı'nda ise sadece «Psikolog»dur. Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü ya da Anabilim Dallarının rehberlik ve psikolojik danışma programını bitirenler psikoloji bölümü mezunları gibi, çeşitli kurumlar tarafından açılan sınavlara girmekte, kazandıkları takdirde ilan edilen kadrolara atanmakta ve kadroda belirtilen ünvanı almaktadırlar. Bu ünvan da, yukarıda belirtildiği gibi, kurumuna göre rehber öğretmenlik ya da psikologluk olmaktadır. Adalet Bakanlığı çocuk mahkemelerinde çalıştırılacak psikolojik hizmetler elemanları için hem psikolog hem de pedagog kadroları açmayı düşünmüşse de bu güne kadar sadece psikolog kadrolarına eleman almıştır.

Ne var ki, son yıllarda rehberlik ve psikolojik danışma programını bitirenlerin psikolog ünvanı ile görev almalarını engelleyen bazı gelişmeler olmuştur.

Yükseköğretim Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1982 yılına kadar Hacettepe ve Boğaziçi Üniversitelerinin Eğitim Fakültelerinde lisansüstü düzeyde ve Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde (şimdiki adı Eğitim Bilimle-

(*) A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü Öğretim Üyesi.

ri Fakültesi) lisans düzeyinde rehberlik ve psikolojik danışma eğitimi yapılmaktaydı. Lisans diploması alanlar, çeşitli bakanlıklarda psikolog kadrolarına doğrudan atanabiliyorlardı. Sadece Sağlık Bakanlığı adaylardan psikolog olarak görev yapabileceklerine ilişkin Eğitim Fakültesi Dekanlığı'ndan bir görüş istiyordu. Dekanlık da, mezunların halen çeşitli kurumlarda psikolog olarak çalışmakta olduğu gerçeğini belirten ve okutulan derslerin listesini de içeren bir yazı veriyordu. Mezunların «Psikologluk Belgesi» adını verdikleri bu yazı, psikolog kadrolarına atanmak için yeterli sayılıyordu.

Yükseköğretim Kanunu ile, eski eğitim enstitüleri eğitim fakülteleri olarak yeniden örgütlenmiş ve yeni eğitim fakülteleri de açılmıştır. Bu kurumlardan, evvelce lisansüstü düzeyde rehberlik ve psikolojik danışma eğitimi yapmakta olanlar lisans öğrencisi almaya başlamışlar, bunu her yıl yeni açılan bir eğitim fakültesi izlemiştir. Halen Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi dışında, 11 eğitim fakültesinde rehberlik ve psikolojik danışma alanında lisans eğitimi yapılmaktadır. Bu programların yürütüldüğü birimlerin (A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde bölüm, diğer eğitim fakültelerinde anabilim dalı) adı Eğitimde Psikolojik Hizmetler, yürütülen programın adları çeşitlilik göstermekteydi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde bölüm adı ile program adı Eğitimde Psikolojik Hizmetler iken, eğitim fakültelerinde anabilim dallarının adı Eğitimde Psikolojik Hizmetler, fakat uygulanan programların adları, psikolojik danışma ve rehberlik ya da rehberlik ve psikolojik danışma idi. Yükseköğretim Kurulu 1989 yılında, başka bazı programlar yanında, bu programın da adında bir birlik sağlamak gereğini duymuş ve tümünün adını «Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık» olarak belirlemiştir.

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Eğitimi ve Psikologluk Ünvanı

Akademik kadrosu yeterli olmayan yeni Eğitim Fakültelerinin rehberlik ve psikolojik danışma alanında lisans eğitimine başlamaları, çeşitli sorunları gündeme getirmiştir. Bu alanda çok farklı düzeylerde yetişen kişilerin istihdam sorununa paralel olarak, özellikle kliniklerde verilen psikolojik hizmetlerde kalitenin korunması için alınabilecek önlemler, psikoloji eğitimi veren çevrelerde yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Yükseköğretim programlarının, bu arada özellikle eğitim fakültelerinin sayıca artması, benzer programlar uygulayan yükseköğretim programları arasındaki farkları vurgulama gereğini ortaya çıkarmıştır. Örneğin, fizik programı ile fizik öğretmenliği, biyoloji programı ile biyoloji öğretmenliği programları arasında bir çok yönlerden benzerlikler olmakla birlikte, bu programlar arasındaki amaç farklarının belirlenmesi gereği hissedilmeye

başlanmıştır. Yükseköğretim Kurulu, mezunlara verilecek ünvanları belirlemek suretiyle istihdamda ortaya çıkan kavram karışıklığına bir ölçüde açıklık getirmek istemiştir. Bu amaçla Kurul 15/9/1988 tarih ve 46 sayılı oturumunda, biyologluk ve psikologluk ünvanlarının kimlere verileceği konusunu görüşmüş ve Eğitim Bilimleri Fakültesi'nin Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü ile Eğitim Fakültelerinin eğitim bilimleri bölümü mezunlarına psikolog ünvanının verilmesinin uygun olmayacağına, bu ünvanın psikolojik bölümü mezunlarına verilmesinin uygun olacağına karar vermiştir.

Yüksek öğretim Kurulu'nun belirttiği bu görüş karşısında, psikolog kadrolarına rehberlik ve psikolojik danışma mezunlarına da başvurma hakkı vermekte olan kurumların uygulamalarında, yetkili kişilerin tutumuna bağlı olarak, farklılıklar görülmüştür. Bazı kurumlar, artık mezunlara başvurma hakkı vermezken ve hatta halen çalışmakta olanların kadro ünvanlarını değiştirenken, bazıları rehberlik ve psikolojik danışma programlarının kurumun istediği nitelikteki elemanları yetiştirdiği, seçimin sınavla yapıldığı ve sınavda başarı gösterenlerin ehliyetlerini kanıtlamış olacakları gerekçesi ile rehberlik ve psikolojik danışma mezunlarına başvuru hakkı tanımışlardır.

Bu birbiri ile tutarsız uygulamalar rehberlik ve psikolojik danışma alanında yetişenlerde bir kimlik kargaşasına yol açmıştır. Bu kargaşada değişik tepkilerin ortaya çıktığı gözlenmiştir. Rehberlik ve psikolojik danışma program sorumlularından bazıları mezunlara psikolog ünvanı verilmesi için girişimlerde bulunurlarken, bazıları farklı bir ünvanın benimsenmesi gerektiğini savunmakta ve uygun bulduğu ünvanı önermektedir. Mezunlarına psikolog ünvanının verilmesini savunanlar, uyguladıkları programın bir psikoloji programından önemli ölçüde farklı olmadığını, bazı derslerde gözlenen farkların iki psikoloji bölümü arasında da gözlenebileceğini ileri sürmektedirler. Mezunlarına psikologluktan farklı bir ünvanın verilmesi görüşünde olanlar ise bu iki programın amacının farklı olduğunu, rehberlik ve psikolojik danışma programının, sağlam bir psikoloji temeline dayalı olmakla birlikte, danışmanlık mesleğine özgü bilgi ve becerileri kazandırmaya yönelik, uygulamalı bir psikoloji programı olduğunu savunmaktadırlar. Bu konudaki anlaşmazlığa bir çözüm bulabilmek ve soruna açıklık getirebilmek için, bu alanda ileri düzeyde uygulamaları olan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki durumu incelemekte yarar vardır.

A.B.D.'de rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri bu yüzyılın başlarında, her hangi bir teorik temelden yoksun olarak, bazı eğitimcilerin girişimi ile başlamıştır. Ancak bir süre sonra hizmetlerin kapsamlı bir psikolojik temele dayandırılması gereği hissedilmiş, psikoloji biliminin ilerlemesine paralel olarak, gerek ölçme araçlarının gerekse kuramsal temellerin geliştirilmesine hız verilmiştir. Bu gelişmeler ve ihtiyaçların artması hiz-

metlerin alanının genişlemesine yol açmış, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin sadece okul ve mesleğe yönelme sorunları ile değil, çeşitli yaş düzeylerinde bulunan insanların güncel uyum sorunları ile ilgilenen bir uygulamalı psikoloji dalı haline gelmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler boyunca psikolojik danışma hizmetlerinin öneminin arttığı, başlangıçta sadece «Rehberlik» olarak adlandırılan çalışma alanının artık «Rehberlik ve Psikolojik Danışma» olarak adlandırıldığı görülmektedir. Başlangıçta bu hizmetleri yürüten eğitimcilere «Guidance Worker», eğitimin her hangi bir dalında lisans eğitimi almış olup da rehberlik ve psikolojik danışma alanında lisans üstü eğitim görenlere «Guidance Counselor» (Rehber danışman) ünvanı veriliyordu. Psikolojik hizmetlerde bireyin iç yaşayışını (yaşantılarını) anlama ihtiyacının giderek daha çok hissedilmesi eğitimde psikolojiye daha çok yer verilmesini zorunlu kılmıştır. Halen A.B.D.'de psikolojik danışma eğitimi lisansüstü düzeyde, hem eğitim hem de psikoloji bölümlerinde verilmektedir. Ancak nerede verilirse verilsin, eğitimde belli bir çerçeve program uygulanmakta, bu alana özgü bilgi ve beceriler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Eğitimde psikolojinin payı giderek arttığında, alanın adındaki rehberlik sözcüğü bazı kurumlarda kaldırılmış, «Counseling Psychology» olarak adlandırılan bu çalışma alanı 1951 yılında Amerikan Psikoloji Derneği'nin 17. bölümü olarak benimsenmiş, bu alanda çalışanlara meslek ünvanı olarak «Counseling Psychologist» (Danışma psikoloğu) ünvanının verilmesi kabul edilmiştir. Halen danışma psikolojisi, uygulandığı alanlara göre, «Rehabilitasyon danışmanlığı», «Evlilik ve aile danışmanlığı», «Meslek danışmanlığı» gibi dallara ayrılmaktadır.

Ülkemizde danışma psikolojisi eğitimi «Rehberlik ve psikolojik danışma adı altında, Eğitim Bilimleri Fakültesi'nin Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü ile Eğitim Fakültelerinin aynı adlı Anabilim Dallarında yürütülmektedir. Bu kurumların aynı adı taşıyan lisansüstü programları da vardır. Rehberlik ve psikolojik danışma programının amacı danışma psikolojisi alanında uygulayıcı, meslek elemanı yetiştirmektir. Rehberlik ve psikolojik danışma programı önemli ölçüde psikoloji dersleri içermektedir ve bu programın yapısı gereğidir. Ancak psikoloji dersleri ne kadar kapsamlı olursa olsun rehberlik ve psikolojik danışma programı psikoloji programından farklı bir programdır. Psikoloji programının amacı psikoloji alanında temel teorik bilgi vermektir. Bunun içindir ki bu programlar Fen-Edebiyat Fakültelerinde yer almaktadır. Eğitim Fakültelerinde yer alan rehberlik ve psikolojik danışma programlarında deneysel psikoloji, psikolojide metot, psikoloji kuramları gibi dersler yerine çeşitli eğitim dersleri, rehberlik, meslek rehberliği, özel eğitim dersleri yer almaktadır. Aralarında benzerlik olmakla birlikte bu iki program esasta birbirinden ayrıdır. Bu nedenle mezunlarına farklı ünvanlar verilmelidir.

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programını Bitirenlere

Hangi Ünvan Verilmelidir?

Rehberlik ve psikolojik danışma programını bitirenlere verilebilecek ünvanın ne olacağına karar vermeden önce halen mezunların atandıkları kadro ünvanlarını irdelemesinde yarar vardır.

Yukarıda değinildiği gibi, halen Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı rehberlik merkezlerinde ve orta dereceli okullarda psikolojik hizmetleri yürüten elemanlar «Rehber Öğretmen» ünvanı ile istihdam edilmektedirler. Rehber öğretmenlik ünvanında öğretmen adının bulunması bu elemanların eğitimciler, özellikle öğretmenler tarafından kabulünü kolaylaştırıcı bir faktör olabilir. Genellikle Milli Eğitim camiasında psikolojik hizmetler «Rehberlik» terimi ile ifadelendirilmektedir. Bu gerçek gözönüne alındığında rehber öğretmenlik ünvanı iletişimi kolaylaştırıcı bir terim olarak düşünülebilir. Rehber öğretmenlik ünvanının bir sakıncası, rehberlik işlerini yürüten sınıf öğretmeni ile bu alanda yetişmiş elemanın karıştırılmasına yol açmasıdır. Ayrıca bu ünvan, yapılan hizmetlerin «Psikolojik» özelliğini çağrıştırmaktadır. Bu yüzden son yıllarda hizmetlerin özünü oluşturan psikolojik yardımın daha iyi vurgulanması için rehberlik sözcüğünün tümüyle terkedilmesini önerenler vardır. Ancak bu hizmetler ister okullarda ister kliniklerde verilsin, «Bilgi verme işlemleri» olarak adlandırdığımız rehberlik yardımlarının da kişinin kaygısını azaltmada, doğru kararlar verebilmesinde yardımcı olduğunu gösteren bulgular mevcuttur. Bu nedenle kanımızca programın adında rehberlik sözcüğünün korunmasında ve meslek elemanlarına bu fonksiyonu da çağrıştıran bir ünvanın benimsenmesinde yarar vardır.

Ünvan olarak önerilen «Pedagog» sözcüğünün Türkçedeki karşılığı «Eğitimci» ya da «Eğitim Bilimci» olup özel eğitim, öğretim programları geliştirme gibi, eğitim biliminin diğer alanlarını da içeren kapsamlı bir terimdir. Pedagog ünvanı özgül olarak rehberlik ve psikolojik danışma alanını çağrıştırmadığı için uygun bir ünvan olarak görülmemektedir.

Ünvan olarak Counseling Psychologist'in Türkçe karşılığı olan «Danışma Psikoloğu» ya da kısaca «Danışman» ünvanı bu hizmetlerin hem bilgi verme hem de psikolojik yardım boyutlarını çağrıştıran bir ünvan olarak gerek akademik çevreler gerekse hizmetten yararlanan bireyler tarafından benimsenebilecek nitelikte görülmektedir. Zaten ülkemizde rehberlik ve psikolojik danışma alanındaki literatürde çoğunlukla «Danışman» terimi kullanılmaktadır. Bu durumda yapılacak iş benimsenen ünvanı işveren kurumlara tanıtmak ve bu ünvan altında psikolojik hizmetler kadrolarının oluşturulmasını sağlamaktır.

Psikolog Ünvanı Ne Şekilde ve Kimlere Verilmelidir?

Ne psikoloji ne de bir uygulamalı psikoloji dalı olan rehberlik ve psikolojik danışma alanında verilen lisans eğitimi bu alanda hizmet vermeye yeterli sayılamaz. Her ne kadar mesleki ehliyet düzeyini yükseltmek için lisansüstü eğitim programları açılmakta ise de bu programlara çok sayıda öğrenci alınmamaktadır. Ayrıca bu programlarda da çalışma alanlarının sorunlarına yönelik özgül uygulamalar yaptırmak pek mümkün olamamaktadır. Uygulamaların yetersiz kalmasının önemli bir nedeni de yeterli uygulama alanı bulunamamasıdır. Bu gerçek, klinik psikoloji dışında diğer uygulamalı psikoloji dalları için de geçerli olabilir. Bu nedenle, uygulamalı psikoloji alanında hizmet verecek kişilerin, çalışacakları kurumların yapısına ve sorunlarına yönelik, pratik beceriler geliştirebilmeleri için, tıpkı hukuk mesleklerinde olduğu gibi, bir staj programından geçirilmeleri zorunludur. Bunun için, uygulamalı psikoloji alanında psikolog istihdam eden kuruluşların, çalışma birimlerinden birini ya da bir kaçını staj merkezi olarak örgütlemesi ve bu merkezlerin başına, ilgili alanda en az yüksek lisans, tercihan doktora derecesi ve meslek deneyimi olan psikologlar ataması gereklidir. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı büyük kentlerdeki rehberlik merkezlerini, Sağlık Bakanlığı bazı psikiyatri kliniklerini ve ruh sağlığı merkezlerini, Adalet Bakanlığı bazı cezaevlerini ya da islahahlerini eğitim merkezi olarak belirleyebilir. Bu eğitim merkezlerinde yürütülecek programların süresi, içeriği, eğitime alırken ve eğitim bitiminde yapılacak değerlendirmenin biçimi, üniversitelerin ilgili birimlerinin görüşleri alınarak belirlenebilir ve programın yürütülmesinde yine akademik kuruluşların işbirliği sürdürülebilir.

Kurumlar ihtiyaç duydukları sayıdan biraz fazla sayıda psikolog adayını, açacakları bir yarışma sınavında başarılı olanlar arasından seçebilirler ve bu kimseleri «Stajyer» statüsü ile, eğitim birimlerine atayabilirler. Stajlarını başarı ile tamamlayanlar kurumların ihtiyacı olan birimlerinde asil olarak görevlendirilirler. Bir kadroya asaleten atanan kişi, kadroda belirtilen ünvanı da almış olur. Bu ünvan, yerine göre, klinik psikolog, adli psikolog, danışma psikoloğu ya da endüstri psikoloğu olabilir. Hatta danışma psikoloğu ünvanı, okul danışmanı, evlilik ve aile danışmanı, meslek danışmanı gibi daha ayırdedici şekillerde ifade edilebilir. Böylece, psikolog ünvanı elde etmek için en az eğitim düzeyi olarak «Hizmet öncesi staj» kabul edilirse, bilim uzmanlığı ve/veya doktora derecesi alan psikologlara «Uzman Psikolog» ünvanı verilir.

Açılan sınavlara gerek psikoloji gerekse rehberlik ve psikolojik danışma programını bitirenlerin başvurularına olanak sağlanmalıdır. Stajyer olarak atanma işlemi bir yarışma sınavında başarıya bağlı olduğu sürece,

psikoloji ve psikolojik danışma programları arasında bazı dersler yönünden var olan farklılıkları kendi yeteneği ve çabası ile giderebilecek kimselerin önlerinin kapatılmaması, örneğin hiç eğitim dersi almamış olan bir psikoloji mezununun okul danışmanlığı için açılan sınava eksiklerini özel çabası ile tamamlayarak katılmasının engellenmemesi yararlı olur. Böyle bir uygulamanın, kurumlara daha geniş bir evren içinden, daha iyi eleman seçme imkanı vermesi açısından yararı olacaktır. Ayrıca bu tür bir uygulamanın, eğitim kurumlarını etkileme ve programlarını geliştirmeye teşvik etme gibi katkıları da olacaktır.